

Ն Ա Ղ Ո Ր Դ Ո Ւ Մ

Ս Ա Տ Մ Ա Ն Ա Դ Բ Ր Ա Կ Ա Ն Դ Ա Տ Ա Ր Ա Ն Ի 2006թ. Ը Ն Դ Ո Ւ Ն Ա Ծ

Ո Ր Ո Շ Ո Ւ Մ Ն Ե Ր Ի

Կ Ա Տ Ա Ր Մ Ա Ն Վ Ի Ճ Ա Կ Ի Վ Ե Ր Ա Բ Ե Ր Յ Ա Լ

Նունվար - 2007թ.
ք. Երևան

Նասրադվել է ՆՆ սահմանադրական դատարանի 25 հունվարի 2007թ.
ՄԴԱՌ - 3 աշխատակարգային որոշմամբ

Դարական սահմանադրական վերահսկողության հիմնական առանձնահատկությունները 2006 թվականին

2006 թվականը Նայասարանում դարական սահմանադրական վերահսկողության համար առանձնահատուկ էր նրանով, որ 2005թ. սահմանադրական փոփոխություններն անմիջականորեն առնչվեցին սահմանադրական արդարադատության ողջ համակարգին: Նախ. Սահմանադրության 93 հոդվածով սահմանվեց, որ «Նայասարանի Նանրապետությունում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը»: Նամաձայն Սահմանադրության 94 հոդվածի՝ «Սահմանադրական դատարանի լիազորություններն ու կազմավորման կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ, իսկ գործունեության կարգը սահմանվում է Սահմանադրությամբ եւ սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով»: Սահմանադրության 100 հոդվածը սահմանում է.

«Տողված 100. Սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով՝

- 1) որոշում է օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Նանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, փեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը.
- 2) մինչեւ միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է նրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը.
- 3) լուծում է հանրաքվեների արդյունքների հետ կապված վեճերը.
3.1.) լուծում է Նանրապետության Նախագահի եւ պարզամակորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերը.
- 4) անհաղթահարելի կամ վերացած է ճանաչում Նանրապետության Նախագահի թեկնածուի համար առաջացած խոչընդոտները.
- 5) եզրակացություն է փալիս Նանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերի առկայության մասին.
- 6) եզրակացություն է փալիս Նանրապետության Նախագահի՝ իր լիազորությունների կատարման անհնարիության մասին.
- 7) եզրակացություն է փալիս սահմանադրական դատարանի անդամի լիազորությունները դադարեցնելու, նրան կալանավորելու, որպես մեղադրյալ ներգրավելու, ինչպես նաեւ նրան կատարմամբ դարական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ.
- 8) եզրակացություն է փալիս համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու հիմքերի մասին.
- 9) օրենքով նախատեսված դեպքերում որոշում է կայացնում կուսակցության գործունեությունը կասեցնելու կամ արգելելու մասին»:

Միաժամանակ, Սահմանադրության 101 հոդվածով՝ էապես ընդլայնելով սահմանադրական դատարան դիմող սուբյեկտների ցանկը, նախատեսվեց.

«**Տողոված 101.** Սահմանադրությամբ եւ սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով սահմանադրական դատարան կարող են դիմել՝

- 1) Նանրապետության Նախագահը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 2, 3, 7-րդ եւ 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.
- 2) Ազգային ժողովը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3, 5, 7-րդ եւ 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.
- 3) պարզամավորների առնվազն մեկ հինգերորդը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին եւ 3-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.
- 4) կառավարությունը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 6, 8-րդ եւ 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.
- 5) տեղական ինքնակառավարման մարմինները՝ իրենց սահմանադրական իրավունքները խախտող պետական մարմինների՝ նորմատիվ ակտերի Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով.
- 6) յուրաքանչյուր ոք՝ կոնկրետ գործով, երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները եւ վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը.
- 7) դատարանները եւ գլխավոր դատախազը՝ իրենց վարությամբ գրավոր կոնկրետ գործին առնչվող նորմատիվ ակտերի դրույթների սահմանադրականության հարցերով.
- 8) մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով.
- 9) Նանրապետության Նախագահի եւ պարզամավորության թեկնածուները՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1-րդ եւ 4-րդ կետերի շրջանակներում իրենց առնչվող հարցերով:

Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում»:

Սահմանադրական նման փոփոխություններն օբյեկտիվորեն առաջադրեցին «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի արմատական փոփոխությունների անհրաժեշտություն: ՏՏ կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությամբ ՏՏ Ազգային ժողով ներկայացվեց «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի նոր նախագիծ: Այն մանրազնին փորձաքննություն անցավ Եվրախորհրդի «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովում: Նոր օրենքն ուժի մեջ մտավ 2006թ. հուլիսի մեկին:

Օրենքի պահանջներին համապատասխան ՏՏ սահմանադրական դատարանն ընդունեց նոր կանոնակարգ, որի հիման վրա ապահովվում է դիմումների ընդունման եւ դատաքննության նախապարաստական աշխատանքների կազմակերպումը, ինչպես նաեւ սահմանվում են դատական ծառայության առանձնահատկությունները սահմանադրական դատարանում:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքն առավել որոշակիացրեց սահմանադրական դատարանի պեդագոգիկական կարգավիճակը՝ օրենքի 1-ին հոդվածում ամրագրելով, որ. «Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական արդարադատության բարձրագույն մարմինն է, որն ապահովում է Նայաստանի Նանրապետության իրավակարգում Սահմանադրության գերակայությունը եւ անմիջական գործողությունը»: Օրենքը լուրջ փոփոխություններ կատարեց սահմանադրական դատավարության ընթացակարգերում, ամրագրեց գործի հանգամանքների ի պաշտոնե պարզման սկզբունքը, հստակորեն սահմանվեցին առանձին գործերի քննության դատավարական առանձնահատկությունները, օրենսդրական նախադրյալներ ստեղծվեցին անհատական դիմումների ինստիտուտի արմատավորման համար:

Սահմանադրության 116 հոդվածի համաձայն՝ 101 հոդվածի 6-րդ կետն ուժի մեջ մտավ 2006թ. հուլիսի 1-ից: Նույնի 1-ի դրությամբ ստեղծվել էին բոլոր անհրաժեշտ օրենսդրական եւ կազմակերպչական երաշխիքներն անհատական դիմումներն ընդունելու եւ ընթացք տալու համար: Ձեւավորվեցին սահմանադրական դատարանի դատական կազմերը: Սահմանադրական դատարանի կողմից կազմակերպվեցին մի շարք սեմինարներ, վերապարաստում անցավ եւ ընդլայնվեց աշխատակազմը, կազմակերպվեց մշտական գործող խորհրդարանական ծառայություն: Նույն-դեկտեմբեր ամիսներին այդ ծառայությանն է դիմել ավելի քան 600 քաղաքացի:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 67 հոդվածը նախատեսեց նաեւ նոր դրույթ, որը վերաբերում է դատարանի որոշումների կատարման վիճակի ամփոփմանը: Այս պրակտիկական առկա է շատ երկրներում եւ հնարավորություն է տալիս ոչ միայն վեր հանել դատարանի որոշումների կատարման բնագավառում առաջացած խոչընդոտները, այլեւ դրանց հաղթահարման ուղղությամբ ներկայացնել որոշակի դիրքորոշում, ներկայացնել սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումներով ամփոփված՝ սահմանադրական օրինականության վիճակը երկրում: Այդ հոդվածը նախատեսում է. **«Տողված 67. Որոշումների կատարման վիճակի ամփոփումը**

Սահմանադրական դատարանը յուրաքանչյուր փարվա ավարտից հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, հաղորդում է հրապարակում իր որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ:

Այն ուղարկվում է պետական եւ փեղական ինքնակառավարման համապատասխան մարմիններ»:

Ամփոփ վիճակագրություն

2006 թվականին սահմանադրական դատարանում մուտքագրվել են սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների 287 դիմում, ինչպես նաեւ այդպիսի իրավասություն չունեցող անձանց 381 դիմում:

Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների կողմից փաստացի դիմումների պատկերն այսպիսին է.

1. ՏՏ Նախագահ – 47 դիմում,
2. ՏՏ Ազգային ժողով – 0 դիմում,
3. պարզամավորների առնվազն մեկ հինգերորդ - 2 դիմում,
4. կառավարություն – 0 դիմում,
5. փեղական ինքնակառավարման մարմիններ – 0 դիմում,
6. ֆիզիկական անձինք – 221 դիմում,
7. իրավաբանական անձինք – 13 դիմում,
8. դատարաններ – 1 դիմում,
9. գլխավոր դատախազ - 1 դիմում,
10. մարդու իրավունքների պաշտպան – 2 դիմում,
11. Վանրապետության Նախագահի թեկնածուներ – 0 դիմում,
12. պարզամավորության թեկնածուներ – 0 դիմում:

Առանձին գործերով սահմանադրական դատարանի որոշումները եւ դրանց կատարումը

ՏՏ Նախագահի դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը.

ՏՏ Նախագահի կողմից ներկայացված 47 դիմումներից 46-ը սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշումներով 2006 թվականին ընդունվել են քննության: Դրանք վերաբերում են միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ ՏՏ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելուն:

Դրանցից 2-ը 2006թ. չեն քննվել: Մնացած 44-ով սահմանադրական դատարանն ըստ էության որոշումներ է կայացրել, որոնցով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչվել են ՏՏ Սահմանադրությանը համապատասխանող:

Նշված 44 միջազգային պայմանագրերի թվում են 22 բազմակողմ (14 ունիվերսալ և 8 փարաձառջանային) և 22 երկկողմ (16 օտարերկրյա պետությունների և 6 միջազգային կազմակերպությունների հետ) համաձայնագրեր: Քննության առարկա դարձած պայմանագրերից 27-ը՝ միջպետական, 16-ը՝ միջկառավարական և 1-ը՝ միջգերապետաչական են:

Քննության առնված 44 պայմանագրերից 39-ը վավերացվել է ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից, մնացած պայմանագրերը դեռ չեն ներկայացվել ՆՏ Ազգային ժողով՝ ՆՏ Սահմանադրության 81 հոդվածի երկրորդ կետին համապատասխան կամ դրանց վերաբերյալ ՆՏ Ազգային ժողովը, ՆՏ Սահմանադրության 62 հոդվածի առաջին մասի համաձայն, դեռևս որոշում չի կայացրել:

Անցած փարվա ընթացքում քննության առնված միջազգային պայմանագրերի առնչությամբ իրավակիրառական պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է, որ միջազգային պարավորությունների բարեխիղճ կատարման վիճակի վերաբերյալ ներպետական հստակ մոնիտորինգի մեխանիզմ գոյություն չունի: 2006թ. ընթացքում սահմանադրական դատարան ներկայացված 6 միջազգային պայմանագրերի հայերեն պաշտոնական փարբերակներն էական բովանդակային շեղումներ են ունեցել բնագրերից: Սահմանադրական դատարանի պահանջով այդ թերացումները շրկվել են: Սակայն նման փաստերը վկայում են միջազգային պայմանագրերի վավերացման նախապատրաստման որակի բարձրացման անհրաժեշտության մասին: Միաժամանակ, դատական պրակտիկան, հատկապես մարդու իրավունքների պաշտպանության ու ապահովման հարցերով, քիչ ուշադրություն է դարձնում ՆՏ Սահմանադրության 6 հոդվածի այն դրույթին, համաձայն որի՝ «Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը»: Որպես բնորոշ օրինակ կարելի է նշել «Կուսակցությունների մասին» ՆՏ օրենքի մի շարք դրույթների սահմանադրականության հարցի քննության կապակցությամբ ուսումնասիրված՝ ընդհանուր իրավասության դատարանների 49 վճիռներն ու որոշումները:

ՆՏ ԱԺ պարգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԴ որոշումներն ու դրանց կատարումը.

Սահմանադրական դատարանում մուտքագրված՝ պարգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդի կողմից ներկայացված 2 դիմումներն էլ սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշումներով ընդունվել են քննության:

Քննության ընդունված 2 դիմումներից 1-ով որոշումը կայացվել է 2006թ. հոկտեմբերի 7-ին, մյուսով՝ 2007թ. հունվարի 16-ին:

2006 թվականի ընթացքում պարգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումներով իրավական ակտերի վիճարկվող առանձին դրույթներ ճանաչվել են ՆՏ Սահմա-

նադրությանը հակասող և անվավեր: «Նայաստանի Նանրապետության Ազգային ժողովի պարզամավորների մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ Նայաստանի Նանրապետության ընտրական օրենսգրքի 35 հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ ենթակետի երկրորդ նախադասությունում ամրագրված դրույթի, 4-րդ ենթակետի, 36 հոդվածի 1-ին կետի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր 07.11.2006թ. ՄԴՈ-664 որոշմամբ որոշել է.

«1. ՏՏ ընտրական օրենսգրքի 35 հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ և 4-րդ ենթակետերի և 36 հոդվածի 1-ին կետի դրույթները՝ այն մասով, որով նախատեսվում է կենտրոնական և ընտրապարաձքային ընտրական հանձնաժողովների կազմում նշանակել դատավորների, ճանաչել ՏՏ Սահմանադրության 19 հոդվածի 1-ին մասին և 98 հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասի հիման վրա ՏՏ Սահմանադրության 19 հոդվածի 1-ին մասին և 98 հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր ճանաչել նաև ՏՏ ընտրական օրենսգրքի 35 հոդվածի 2-րդ կետի և 38 հոդվածի 3.1. կետի 1-ին և 2-րդ ենթակետերի այն դրույթները, որոնցով նախատեսվում է կենտրոնական և ընտրապարաձքային ընտրական հանձնաժողովների թափուր փոփոխությունը լրացնել դատավորների թվից:

3. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասի պահանջներին համապատասխան՝ անվավեր ճանաչված դրույթների կատարումն ապահովված այլ նորմարիվ ակտերը կամ դրանց համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ սահմանադրական դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից»:

Սահմանադրական դատարանի որոշումը հիմք ընդունելով՝ ՏՏ Ազգային ժողովը փոփոխություններ է կատարել ՏՏ ընտրական օրենսգրքում:

Անհապական (ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց) դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԴ որոշումներն ու դրանց կատարումը.

Սահմանադրական դատարանում մուտքագրված 234 անհապական դիմումների մոտ 90 փոկոսը /210 դիմում/ չի ընդունվել սահմանադրական դատարանի կողմից, քանի որ դրանք չեն համապատասխանել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 27 և 28, ՏՏ սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 21 և 22 հոդվածներով սահմանված՝ դիմումին ներկայացվող պահանջներին, և աշխարհակազմի կողմից վերադարձվել են դիմումատուներին: Անհապական դիմումների ընդհանուր վիճակագրության վերլուծությունը վկայում է, որ դրանց 9.9 փոկոսն է օրենքի նորմի սահմանադրականության հարցերին առնչվում: Նիմնական դիմումները վերաբերում են օրենքների կիրառմանն առնչվող հար-

ցերին կամ ընդհանուր իրավասության դադարանների իրավագործությանը վերաբերող փարբեր այլ հարցերի: Զգալի թիվ են կազմում նաև այն դիմումները, որոնք վերաբերում են մարդկանց սահմանադրական այս կամ այն իրավունքի խախտմանը, սակայն որը չի առնչվում օրենքի նորմի սահմանադրականությանը եւ սահմանադրական դադարանի ներկա լիազորությունների շրջանակներում հնարավոր չէ այն ինքնուրույն դադարանության առարկա դարձնել: Ակնհայտ է նաև, որ ոչ միայն ցածր է դիմումատուների իրավական գիտելիքների մակարդակը, այլև բավարար չէ նրանց ցուցաբերվող փաստաբանական օգնությունը: Այսուհանդերձ, սահմանադրական եւ օրենսդրական ներկա փոփոխություններն սպեղծել են որոշակի հնարավորություններ մարդկանց սահմանադրական արդարադատության իրավունքը երաշխավորելու ու պաշտպանելու համար:

Սահմանադրական դադարանում մուտքագրված 24 դիմումներ /1-ը՝ իրավաբանական անձի, 23-ը՝ ֆիզիկական անձանց կողմից ներկայացված/ ընդունվել են սահմանադրական դադարանի կողմից և ներկայացվել դատական կազմերին՝ դրանց հիման վրա գործը քննության ընդունելու հարցը լուծելու համար:

Այդ դիմումներից 17-ն ընդունվել է քննության, ընդ որում, դրանցից 15-ը՝ դատական կազմերի որոշումներով, իսկ 2-ը՝ սահմանադրական դադարանի աշխատակարգային որոշումներով՝ հաշվի առնելով, որ դատական կազմերում որոշման ընդունման համար չի ապահովվել միաձայնություն: 7 դիմումների քննության ընդունումը մերժվել է՝ հիմնականում «Սահմանադրական դադարանի մասին» ՏՏ օրենքի 69 հոդվածի 7-րդ մասի հիմքերով: Ընդ որում, դրանցից 3-ի քննությունը մերժվել է դատական կազմերի կողմից, իսկ 4-ինը՝ սահմանադրական դադարանի աշխատակարգային որոշմամբ՝ հաշվի առնելով, որ դատական կազմերում որոշման ընդունման համար չի ապահովվել միաձայնություն:

Քննության ընդունված 17 դիմումներից 7-ով դեռևս ըստ էության որոշում չի կայացվել: 10 դիմումներով, որոնցից երեքը միավորված են եղել համանման պահանջներով երեք այլ դիմումների հետ (7 գործով), սահմանադրական դադարանն ըստ էության որոշումներ է կայացրել: Դրանցից 4 դիմումի հիման վրա իրավական ակտերի վիճարկվող դրույթները ճանաչվել են ՏՏ Սահմանադրությանը հակասող, իսկ 6-ով՝ ՏՏ Սահմանադրությանը համապատասխանող:

2006 թվականի ընթացքում 4 անհատական դիմումները, որոնցով օրենքների վիճարկվող դրույթները ճանաչվել են ՏՏ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր, վերաբերում են հետևյալներին.

1. «Քաղ. Մ. Քոչարյանի և քաղ. Ն. Դավթյանի դիմումների հիման վրա՝ «Սոցիալական ապահովության քարտերի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 11 հոդվածի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության

հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր 04.10.2006թ. ՄԴՈ-649 որոշմամբ որոշել է.

«1. «Սոցիալական ապահովության քարտերի մասին» ՏՏ օրենքի 11 հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները՝ ՏՏ Սահմանադրության 31, 32 (2-րդ մաս) եւ 37 հոդվածներով ամրագրված իրավունքների իրականացման արգելափակման առումով ճանաչել Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրության 3, 6 (1-ին, 2-րդ մասեր), 42, 43 եւ 48 (կետ 12) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասի պահանջներին համապատասխան՝ անվավեր ճանաչված դրույթների կարարումն ապահովված այլ նորմատիվ ակտերը կամ դրանց համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ սահմանադրական դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից:

3. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 69 հոդվածի 11-րդ մասի եւ 68 հոդվածի 12-րդ մասի համաձայն սույն որոշումը փարածել դրա ուժի մեջ մտնելուն նախորդող իրավահարաբերությունների վրա ... »:

ՏՏ սահմանադրական դատարանի վերոնշյալ որոշման առնչությամբ ո՛չ ՏՏ կառավարությունը (օրենսդրական նախաձեռնության կարգով) և ո՛չ էլ Ազգային ժողովը որևէ օրենքի փոփոխության կամ լրացման վերաբերյալ նախագիծ շրջանառության մեջ չեն դրել, սահմանադրական դատարանն այդ մասին չի փնտրել:

Ֆիզիկական անձանց, գործարուների, պետական կազմակերպությունների մոտ առաջացել է որոշման ոչ միապետակ ընկալում՝ պայմանավորված պետական փարբեր պաշտոնյաների ու մարմինների հրապարակավ արտահայտած կարծիքներով:

Իրավակիրառողների մոտ հիմնականում հանդիպում են հետևյալ մոտեցումները.

ա) նրանց մի մասը շարունակում է իրենց համոզմունքներից ելնելով սոցիալական քարտ չստացած քաղաքացիներից սոցիալական քարտ պահանջել և՛ աշխատանքի ընդունելիս /աշխատանքային պայմանագիրը կնքելիս/, և՛ աշխատավարձը վճարելիս: Սա հիմնականում պայմանավորված է նրանց այն թյուր կարծիքով, որ սահմանադրական դատարանի կողմից ՏՏ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր ճանաչված օրենքների դրույթների վերաբերյալ որոշումները՝ ընդհանրապես, և ՄԴՈ-649 որոշումը՝ մասնավորապես, ուղղակիորեն իրենց չեն վերաբերում: Նրանց կարծիքով՝ սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-649 որոշմանը պետք է հաջորդի օրենսդիր և գործադիր մարմինների արձագանքը՝ իրավական ակտերում համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու առումով, և միայն այդ փոփոխությունները և լրացումներն ուղղակիորեն իրենց կվերաբերեն, իրենք կապահովեն սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-649 որոշման կարարումը միայն նշված օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով և արդյունքում, այլ ոչ թե անմիջականորեն: Նման սխալ մոտեցումը նախկինում նույնպես դրսևորվել է, որը,

սակայն, պետք է հաղթահարվի, եւ բոլոր իրավակիրառողները պետք է հաշվի առնեն, որ սահմանադրական դատարանի որոշումներն ուժի մեջ են մտնում ու գործում հրապարակման պահից եւ պարտադիր են պետական ու փրկական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաեւ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց համար՝ Նայաստանի Նանրապետության ամբողջ տարածքում (ՆՆ Սահմանադրության 102 հոդվածի 2-րդ մաս, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՆ օրենքի 61 հոդվածի 4-րդ եւ 5-րդ մասեր, «Իրավական ակտերի մասին» ՆՆ օրենքի 50 հոդվածի 2-րդ մաս),

բ) մյուս մասը, սահմանադրական դատարանի որոշման սեփական ընկալման արդյունքում, արդեն իսկ հաշվարկված աշխատավարձերը, կենսաթոշակները եւ նպաստները վճարելիս՝ ոչ, սակայն աշխատանքային պայմանագիր կնքելիս, կենսաթոշակ կամ նպաստ նշանակելիս իրենց համոզմունքներից ելնելով սոցիալական քարտ չստացած քաղաքացիներից պահանջում է սոցիալական քարտ:

Անդրադառնալով ստեղծված իրավիճակին՝ ՆՆ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունն իր պաշտոնական կայքում շրջանառության մեջ է դրել մի տեղեկություն, որում մասնավորապես նշված է. «Նաշվի առնելով սոցիալական քարտերի կիրառման մասին ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց կողմից բարձրացված հարցադրումները՝ ՆՆ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը տեղեկացնում է. 1. Նամաձայն ՆՆ սահմանադրական դատարանի 04.10.2006 թվականի թիվ ՍԴՈ-649 որոշման՝ ՆՆ Սահմանադրության 31 /վերաբերում է սեփականության իրավունքին/, 32 (2-րդ մաս, վերաբերում է աշխատավարձին) եւ 37 /վերաբերում է սոցիալական ապահովության իրավունքին/ հոդվածներով ամրագրված իրավունքների իրականացման արգելափակման առումով ՆՆ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր են ճանաչվել միայն «Սոցիալական ապահովության քարտերի մասին» ՆՆ օրենքի 11 հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները:

Ըստ այդմ, վճարման են ենթակա հաշվարկված աշխատավարձերը, նշանակված կենսաթոշակները և նպաստները:

2. Սահմանադրական դատարանը ՆՆ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր չի ճանաչել օրենքով սահմանված այլ գործառույթների իրականացման ժամանակ սոցիալական քարտի պարտադիր կիրառությունը: Այսինքն, համաձայն ՆՆ օրենսդրության՝ աշխատանքային պայմանագիր կնքելիս, կենսաթոշակների և նպաստների նոր նշանակումներ կատարելիս, բանկային հաշիվ բացելիս, հարկեր, փուրքեր վճարելիս և այլ դեպքերում պարտադիր կիրառվում է սոցիալական քարտ:

3. Այնուամենայնիվ, ներկայումս ՆՆ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը աշխատանքներ է փնտրում սոցիալական քարտերից հրաժարվող քաղաքացիների համար այլընտրանքային լուծումներ առաջարկելու ուղղությամբ:

Մասնավորապես, սոցիալական քարտից հրաժարվող անձանց հնարավորություն կորսելի իրենց իրավունքներն իրականացնելիս, յուրաքանչյուր դեպքի համար սոցիալական քարտի փոխարեն ներկայացնել սոցիալական քարտ չունենալու մասին փեղեկանք:

Նկարի ունենալով վերը նշվածը, նախարարությունն առաջարկում է քաղաքացիներին ձեռնպահ մնալ սոցիալական քարտերից հրաժարվելուց՝ մինչև խնդրի վերջնական լուծումն ապահովող համապատասխան իրավական ակտերում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելը»:

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել, որ նախ դատարանն անվավեր է ուժը կորցրած է ճանաչել ոչ թե «Սոցիալական ապահովության քարտերի մասին» Նայասրանի Նանրապետության օրենքն ամբողջությամբ կամ դրա 11 հոդվածն ամբողջությամբ, այլ միայն օրենքի 11 հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները՝ կոնկրետ անհատական դիմումի հիման վրա էլ քննության առարկայի շրջանակներում: Երկրորդ՝ հարցը վերաբերել է այն քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքներին, որոնք իրենց համոզմունքներից ելնելով սոցիալական ապահովության քարտեր չեն ստացել: Երրորդ՝ Ն աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունն իրավասու չէ մեկնաբանել սահմանադրական դատարանի որոշումը կամ դրա վերաբերյալ պարզաբանումներ փայ: Նախարարությունը պարզապես պետք է կատարեր այդ որոշումը՝ մշակելով ու ներդնելով նաև այլընտրանքային այնպիսի մեխանիզմներ, որով իրենց համոզմունքներից ելնելով սոցիալական քարտ չստացած քաղաքացիներին վերաբերող սոցիալական ապահովության նպատակով անհատական փյալների հավաքումն իրականացվեր մարդկանց սահմանադրական իրավունքների երաշխավորմամբ: Ինչ վերաբերում է նշված «մեկնաբանությանը», ապա այսպեղ չի ներկայացվել հիմնախնդրի բուն էությունը: Սահմանադրական դատարանը կոնկրետ դիմումների հիման վրա էլ այդ դիմումներում բարձրացված հարցերի շրջանակներում քննելով փյալ գործը, գրել է, որ օրենքի 11-րդ հոդվածի վիճարկվող դրույթը հակասահմանադրական է՝ այնքանով, որքանով դրա միջոցով, իրենց համոզմունքներով պայմանավորված սոցիալական քարտ չստանալու պատճառով, խախտվել են դիմողների սահմանադրական իրավունքները: Դա նշանակում է, որ իրենց համոզմունքներից ելնելով սոցիալական քարտ չստացած քաղաքացիների համար պետք է օրենսդրորեն այլընտրանքային սահմանադրական լուծում գտնվի՝ այդ քարտի գործածության ողջ համակարգի ընդգրկումով, իսկ գործադիրը նրանց նկատմամբ չպետք է կիրառի իրավունքների անհամարժեք ու ոչ սահմանադրական սահմանափակումներ:

2. «Քաղաքացիներ Սոֆիկ Գասպարյանի և Արտակ Զեյնալյանի դիմումների հիման վրա՝ Ն քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 160 հոդվածի 1-ին կետի՝ Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը

որոշելու վերաբերյալ» գործով ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր 16. 11. 2006 թվականի ՄԴՈ-665 որոշմամբ որոշել է. «1. Նայասարանի Նանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերությունը՝ իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից դրան փոխված բովանդակությամբ, ճանաչել Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր»:

ՏՏ սահմանադրական դատարանի այս որոշման հետ կապված նույնպես ո՛չ ՏՏ կառավարությունում և ո՛չ էլ Ազգային ժողովի շրջանակներում որևէ օրենքի փոփոխության կամ լրացման վերաբերյալ նախագծի շրջանառության մեջ դրվելու մասին սահմանադրական դատարանը փեղեկացված չէ:

Անկախ այդ իրողությունից, սահմանադրական դատարանի որոշմամբ նախ՝ հաղթահարվեց այն իրավիճակը, երբ Նայասարանում գրեթե 7 փարի ընդհանուր իրավասության դատարանները, որպես կանոն, քննության չէին առնում առանձին ենթաօրենսդրական ակտերի՝ օրենքին համապատասխանության հարցերը եւ համապարած մերժում էին նման դիմումների քննության ընդունումը՝ խախտելով քաղաքացիների՝ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով ամրագրված իրավունքները: Սահմանադրական դատարանի որոշումից հետո որևէ դատարան նման դիմումի քննությունը մերժել այլևս չի կարող: Երկրորդ՝ իրավաբանական ու ֆիզիկական անձինք կամ նրանց ներկայացուցիչները՝ ղեկավարվելով ՏՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 5.1. բաժնի դրույթներով, նախապարաստվում են կամ արդեն դիմել են համապատասխան դատարաններին՝ իրենց նկատմամբ ուժի մեջ մտած վճիռների կամ որոշումների՝ նոր հանգամանքներով վերանայման համար: Կան նաեւ սահմանադրական դատարան ներկայացված նոր անհատական դիմումներ, որոնցով վիճարկվում են ՏՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի մի շարք դրույթներ, որոնք, դիմողների կարծիքով, դարձյալ խոչընդոտում են Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով ամրագրված իրենց իրավունքների արդյունավետ իրացմանը:

3. Մի շարք անհատական դիմումների հիման վրա քննված գործերով սահմանադրական դատարանն օրենքների վիճարկվող նորմերը ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Սակայն դատարանն իր որոշումների պարճառաբանական մասում արձանագրել է նաեւ իրավասու մարմինների այնպիսի գործողություններ ու դրանց նպաստող՝ օրենսդրական բացեր, որոնք խոչընդոտում են մարդկանց սահմանադրական իրավունքների լիարժեք երաշխավորմանն ու ապահովմանը: Սահմանադրական դատարանը կարելի է համարում, որ պետական իշխանության եւ փեղական ինքնակառավարման մարմիններն անհրաժեշտ ուշադրություն դարձնեն նաեւ այդ հանգամանքին:

Դատարանների դիմումների հիման վրա ընդունված ՍԳ որոշումներն ու դրանց կատարումը.

2006 թվականի ընթացքում դատարանների կողմից ներկայացված միակ դիմումով իրավական ակտի վիճարկվող դրույթը ճանաչվել է ՏՏ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր: Երեւան քաղաքի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին արյանի դատարանի (դատավոր Է. Ավետիսյան) դիմումի հիման վրա քննության առնելով ««Դատավորի կարգավիճակի մասին» Նայասրանի Նանրապետության օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին» Նայասրանի Նանրապետության օրենքի 1-ին հոդվածի (18 հոդվածի նոր խմբագրություն) դրույթների՝ Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, ՏՏ սահմանադրական դատարանը որոշել է (20.09.2006թ. ՄԴՈ-647).

«2004 թվականի մարտի 31-ին ընդունված՝ «Դատավորի կարգավիճակի մասին» Նայասրանի Նանրապետության օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՏՏ օրենքի 1-ին հոդվածով (18 հոդվածի նոր խմբագրություն) նախատեսված դրույթը, համաձայն որի՝ կենսաթոշակի ամենամյա հավելավճարի որոշման համար հիմք է ընդունվում դատավորի զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված պաշտոնային դրույթաչափի, այլ ոչ թե աշխատավարձի, 75 փոկոսը, ճանաչել Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրության 94 հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին հակասող եւ անվավեր»:

Սահմանադրական դատարանի նշված որոշման հիման վրա դեռեւս Ազգային ժողովի կողմից օրենսդրական փոփոխություններ չեն կատարվել, սակայն Երեւան քաղաքի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին արյանի դատարանը կոնկրետ գործը քննելիս առաջնորդվել է սահմանադրական դատարանի որոշմամբ:

ՏՏ գլխավոր դատախազի դիմումների հիման վրա ընդունված ՍԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը.

ՏՏ գլխավոր դատախազը սահմանադրական դատարան է ներկայացրել մեկ դիմում՝ 2006թ. դեկտեմբերի 29-ին, որը դեռեւս գրնվում է քննության նախապարաստման փուլում:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումների հիման վրա ընդունված ՍԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը.

Սահմանադրական դատարանում մուտքագրված՝ մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից ներկայացված 2 դիմումներն էլ սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշումներով ընդունվել են քննության:

Քննության ընդունված 2 դիմումներով էլ սահմանադրական դատարանն ըստ էության որոշում է կայացրել, որոնցով իրավական ակտերի վիճարկվող դրույթները ճանաչվել են ՚՚ ՏՏ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա քննության առնելով «Նայաստանի Նանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 218 հոդվածի, Նայաստանի Նանրապետության հողային օրենսգրքի 104, 106 և 108 հոդվածների, Նայաստանի Նանրապետության կառավարության կողմից 2002 թվականի օգոստոսի 1-ին ընդունված՝ «Երևանի Կենտրոն թաղային համայնքի վարչական սահմանում կառուցապարման ծրագրերի իրականացման միջոցառումների մասին» թիվ 1151-Ն որոշման՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 31 հոդվածին համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, ՚՚ ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր 18.04.2006թ. ՍԴՈ-630 որոշմամբ որոշել է.

«1. ՚՚ Քաղաքացիական օրենսգրքի 218 հոդվածը՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերությունների կանոնակարգման առումով չի համապատասխանում ՚՚ ՏՏ Սահմանադրության 3, 8 (1-ին մաս), 31 (3-րդ մաս), 43 հոդվածների պահանջներին:

2. ՚՚ հողային օրենսգրքի՝

ա) 104 հոդվածը՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերությունների կանոնակարգման առումով չի համապատասխանում ՚՚ ՏՏ Սահմանադրության 8 (1-ին մաս), 31 (3-րդ մաս), 43 հոդվածների պահանջներին,

բ) 106 հոդվածը չի համապատասխանում ՚՚ ՏՏ Սահմանադրության 31 (3-րդ մաս), 43 եւ 83.5. (1-ին եւ 2-րդ կետեր) հոդվածների պահանջներին,

գ) 108 հոդվածը չի համապատասխանում ՚՚ ՏՏ Սահմանադրության 3, 31 (3-րդ մաս) եւ 43 հոդվածների պահանջներին:

3. ՚՚ կառավարության 1 օգոստոսի 2002թ. թիվ 1151-Ն որոշումը՝ «Երևանի կենտրոն թաղային համայնքի վարչական սահմանում կառուցապարման ծրագրերի իրականացման միջոցառումների մասին», հիմքում ունենալով ՚՚ Քաղաքացիական օրենսգրքի 218 եւ ՚՚ հողային օրենսգրքի 104 հոդվածների դրույթները, հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերությունների ենթաօրենսդրական կարգավորման առումով չի համապատասխանում ՚՚ ՏՏ Սահմանադրության 3 , 8 (1-ին մաս), 31 (3-րդ մաս), 43, 83.5. (1-ին եւ 2-րդ կետեր), 85 (2-րդ մաս) հոդվածների պահանջներին:

4. Առաջնորդվելով ՚՚ ՏՏ Սահմանադրության 102 հոդվածի 3-րդ մասի դրույթներով եւ հաշվի առնելով, որ ՚՚ Ազգային ժողովը եւ ՚՚ կառավարությունը պարտավոր են հնարավոր սեղմ

ժամկետներում քննության առարկա հիմնախնդրին առնչվող բազմաթիվ իրավական ակտեր ՆՏ Սահմանադրության եւ սահմանադրական դատարանի որոշման պահանջներին համապատասխանեցնել եւ օրենքով հստակ կանոնակարգել բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերով պայմանավորված հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավական ռեժիմը, սույն որոշման մեջ ՆՏ Սահմանադրությանը չհամապատասխանող ճանաչված իրավական նորմերի ուժը կորցնելու վերջնական ժամկետ սահմանել օրենքի հիման վրա նման իրավական ռեժիմի ուժի մեջ մտնելու պահը, բայց ոչ ուշ, քան 2006թ. հոկտեմբերի 1-ը»:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ ժամկետում ՆՏ կառավարության եւ ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից օրենսդրական անհրաժեշտ փոփոխություններ չկատարվեցին՝ քաղաքացիների խախտված իրավունքները վերականգնելու եւ նրանց սեփականության իրավունքի երաշխավորման ու պաշտպանության արդյունավետ նախադրյալներ ստեղծելու առումով:

ՆՏ սահմանադրական դատարանի 18.04.2006թ. ՍԴՈ-630 որոշման պարճառարանական մասի 10-րդ կետում, օրենքով բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերով պայմանավորված հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավական ռեժիմը սահմանելու նպատակով, սահմանադրական դատարանը նաեւ արտահայտեց հետևյալ դիրքորոշումը, որ «Օրենքը միաժամանակ պետք է նախատեսի, որ սեփականափոխության (ի դեմս նրա լիազոր մարմնի) միջուկ կնքվում է գերակա հանրային շահով պայմանավորված՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման եւ համարժեք փոխհատուցման պայմանագիր, որում պետք է հստակ շարադրված լինեն վերոհիշյալ պահանջներից բխող երկկողմ պարտավորությունները, ինչպես նաեւ այն պայմանը, որ նման պայմանագրով տրված փոխհատուցումը չի կարող դիտվել որպես հարկվող եկամուտ»:

Ի կատարումն նշված դիրքորոշման, ՆՏ կառավարությունը 2006թ. հոկտեմբերի 26-ին ընդունել է հետևյալ երկու որոշումները.

ա) «Պետության կարիքների համար անշարժ գույքի իրացման գործընթացում քաղաքացիների օգտագործման իրավունքի դադարեցման դիմաց վճարված գումարներից պահված եկամտահարկի վերադարձման առանձնահատկություններ սահմանելու մասին» թիվ 1505-Ն որոշումը,

բ) «ՆՏ 2006 թվականի պետական բյուջեի եկամուտների և ծախսերի գումարներն ավելացնելու, ՆՏ կառավարության 2005 թվականի դեկտեմբերի 15-ի N 2162-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու, պետության կարիքների համար անշարժ գույքի իրացման գործընթացում քաղաքացիների սեփականության իրավունքի դադարեցման դիմաց

դրամական օգնության փրամադրման կարգը հաստատելու և ՏՏ պետական բյուջեից գումար հարկացնելու մասին» թիվ 1605-Ն որոշումը:

ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից 26.11.2006թ. ընդունվեց օրենք «Նասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին», որն ստորագրվել է ՏՏ Նախագահի կողմից 12.12.2006թ. և ՏՏ պաշտոնական փոփոխություն հրապարակվել 20.12.2006թ.: Սահմանադրական դատարանն այդ օրենքում դատարանի ՄԴՈ-630 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները հաշվի առնելու հարցին այս հաղորդման մեջ չի կարող անդրադառնալ՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի պահանջներից ելնելով, քանի որ նման անդրադարձը կարող է դիտվել որպես նախապես հայտնված կարծիք դատարանում հնարավոր քննվելիք գործի հանգամանքների առնչությամբ:

Ընդհանուր հետևություններ

Դատական սահմանադրական վերահսկողության բնագավառում փարվա արդյունքների ամփոփումից հետևում է.

I. Սահմանադրական դատարանի որոշումների պարզաճ կատարումը երաշխավորելու համար անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ապահովել, որպեսզի.

ա) սահմանադրական դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելուց հետո մեկ ամսվա ընթացքում հակասահմանադրական ճանաչված ակտն ընդունված պետական մարմինը հատուկ քննության առարկա դարձնի իր կողմից ընդունված ակտը՝ փոխկապակցված դրույթներով հանդերձ, Սահմանադրության պահանջներին համապատասխանեցնելու հարցը և ապահովի, որպեսզի իրավական վակուում չառաջանա,

բ) պետական մարմինները և պաշտոնատար անձինք սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումը երաշխավորեն դրանց ամբողջության մեջ, հաշվի առնելով ոչ միայն որոշման եզրափակիչ մասը, այլև պարզառաքանական մասում շարադրված իրավական դիրքորոշումները, որոնք սահմանադրական իրավունքի աղբյուր են և իրենց բնույթով հանդիսանում են սահմանադրական դրույթների պաշտոնական մեկնաբանություն: Միջազգային սահմանադրական արդարադատության պրակտիկան միարժեքորեն վկայում է, որ սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ Սահմանադրության նորմի իրավական բովանդակության բացահայտման կամ օրենքի նորմի սահմանադրական բովանդակության բացահայտման միջոցով ձեւակերպում է իր իրավական դիրքորոշումը, որը պարտադիր բնույթ ունի ինչպես իրավակիրառողների, այնպես էլ օրինաստեղծ մարմինների համար,

զ) բացառվեն պեպրական մարմինների եւ պաշտոնավար անձանց կողմից սահմանադրական դատարանի որոշումների փարաբնույթ մեկնաբանությունները: Նման մեկնաբանությունները ենթադրում են նաեւ ճնշում դատարանի վրա, որով խախտվում է դատարանի անկախության սահմանադրական սկզբունքը: Միաժամանակ, եթե որեւէ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ գրնում է, որ սահմանադրական դատարանի որոշումից հետո այդ որոշման պահանջներն իր նկատմամբ այս կամ այն մարմնի կողմից ճիշտ չեն կիրառվել, ապա պետք է դիմի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ պահանջելով հաշվի առնել սահմանադրական դատարանի որոշումը: Ի փարբերություն քաղաքացիների, դատարաններն իրավասու են իրենց վարույթում գրնվող կոնկրետ գործին առնչվող ցանկացած նորմատիվ ակտի դրույթների սահմանադրականության հարցով դիմել սահմանադրական դատարան: Այս հնարավորությունը պետք է օգտագործվի նաեւ այն դեպքերում, երբ փարբեր իրավական ակտերով փորձ է արվում շրջանցել սահմանադրական դատարանի որոշման կատարումը:

Նպտուկ ուշադրության առարկա պետք է դառնա «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասի պահանջների կատարումը, համաձայն որի. «Անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի կատարումն ապահոված այլ նորմատիվ ակտերի համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ վիճարկվող ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ»: Այս առումով յուրաքանչյուր պեպրական մարմին սահմանադրական դատարանի նմանաբնույթ որոշման ուժի մեջ մտնելու պահից իր կողմից ընդունված իրավական ակտերի, այսպես կոչված, գույքագրման հստակ կարգ պետք է սահմանի:

II. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ նոր օրենքի 46 հոդվածի 5-րդ մասը նախատեսում է, որ ՏՏ Նախագահը, Ազգային ժողովը, կառավարությունը, վճռաբեկ դատարանը, մարդու իրավունքների պաշտպանը եւ գլխավոր դատախազը կարող են իրենց ներկայացուցիչներն ունենալ սահմանադրական դատարանում, որոնք նախապես ծանոթանալով քննվող գործերի նյութերին, մասնակցելով դատավարությանը, անհրաժեշտության դեպքում դատաքննության ընթացքում փալով պարզաբանումներ, ոչ միայն կնպաստեն արդյունավետ սահմանադրական արդարադատության իրականացմանը, այլեւ կարելու դեր կարող են իրականացնել սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու գործում: Ներկայումս դեռեւս ներկայացուցչական այս ինստիտուտը չի ձեւավորվել: Սակայն միջազգային փորձը վկայում է, որ այն լուրջ ներուժ ունի եւ հարկավոր է ներկայացուցիչների փվյալ ինստիտուտի հնարավորությունները պատշաճ ձեւով օգտագործել:

III. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 40 հոդվածը սահմանում է «Տողված 40. Սահմանադրական դատարանի պահանջները

1. Սահմանադրական դատարանը, իսկ գործը դատաքննության նախապարաստելու կապակցությամբ նաև սահմանադրական դատարանի կողմից որպես փվյալ գործով զեկուցող նշանակված սահմանադրական դատարանի անդամը (անդամները) սահմանադրական դատարանի նախագահի գիտությամբ իրավասու է (են) պեղական եւ րեղական ինքնակառավարման մարմիններից, դրանց պաշտոնադար անձանցից պահանջելու փաստաթղթեր, եզրակացություններ եւ այլ նյութեր, հանձնարարելու կարարել սրուգումներ, ուսումնասիրություններ, փորձաքննություններ, հեղագոտություններ, իսկ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանցից՝ պահանջելու նրանց րարամադրության րակ գրնվող նյութեր:

2. Սահմանադրական դատարանի եւ զեկուցողի պահանջները եւ հանձնարարականները (այսուհեղ՝ պահանջ) պեղք է կարարվեն սահմանադրական դատարանի կամ զեկուցողի սահմանած ժամկեղում:

Եթե այդ ժամկեղում սահմանադրական դատարանի կամ զեկուցողի պահանջների կարարումն անհնարին է, ապա պահանջի հասցեաղերը պարարավոր է պահանջի կարարման ժամկեղը լրանալուց ոչ ուշ, քան երեք օր առաջ սահմանադրական դատարանին կամ զեկուցողին գրավոր իրազեկել ժամկեղը երկարաձգելու անհրաժեղության մասին: Սահմանադրական դատարանը եւ զեկուցողը կարող են երկարաձգել պահանջի կարարման ժամկեղը կամ պահանջները վերահասցեագրել մեկ այլ մարմնի (անձի): Տակառակ դեպղում ուժի մեղ է մնում սահմանադրական դատարանի կամ զեկուցողի արդեն իսկ սահմանած ժամկեղը:

3. Պեղական եւ րեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից սահմանադրական դատարանի պահանջները չկարարվելու կամ ոչ պարշաձ կարարվելու, դրանց կարարումից խուսաղիելու կամ կարարման ժամկեղները խաղարելու դեպղում սահմանադրական դատարանն այդ մարմինների պաշտոնադար անձանց նկարամաղ կարող է նշանակել **օրենքով սահմանված պարասղանարվության միղոց:**

Պարասղանարվության միղոցի նշանակումը չի ազարում սահմանադրական դատարանի պահանջների կարարումից:

Սույն մասում նշված գորձողությունների կամ անգորձության համար ֆիզիկական անձինք կամ իրավաբանական անձի դեկավարը **կարող են րուգանվել՝ օրենքով սահմանված չաղով:**

4. Պարասղանարվության միղոց նշանակվելուց հեղո սահմանադրական դատարանի պահանջները վերարին չկարարելը կամ ոչ պարշաձ կարարելը կամ դրանց կարարումից խուսաղիելը կամ կարարման ժամկեղները խաղարելն **առաջացում է քրեական պարասղանարվություն»:**

Սույն հոդվածի պահանջների կատարումը ձեռնարկ է կրում, որովհետև օրենքով սահմանվելիք նշված պարասխանավորության միջոցները դեռևս սահմանված չեն:

IV. Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 61 հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ «Սահմանադրական դատարանի գործով ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց համար՝ Նայաստանի Նանրապետության ամբողջ տարածքում»: Միաժամանակ, օրենքի 66 հոդվածը սահմանում է. **«Նորված 66. Որոշումը չկատարելու հետևանքները**

Սահմանադրական դատարանի որոշումը չկատարելը, ոչ պարզաճ կատարելը կամ կատարմանն արգելք հանդիսանալն առաջացնում է օրենքով սահմանված պարասխանավորություն»:

Այս նորմը նույնպես շարունակում է հիմնականում դեկլարատիվ բնույթ կրել, քանի որ նյութական եւ դատավարական իրավունքի նորմերով որոշակիացված չէ: Միաժամանակ, իրավաստեղծ բոլոր մարմինները մշտապես ուշադրության կենտրոնում պետք է ունենան այն հանգամանքը, որ Նայաստանի Նանրապետությունում չի կարող ընդունվել որևէ օրենք կամ այլ իրավական ակտ, որը հակասում է ՆՏ սահմանադրական դատարանի որոշմանը: Այս հանգամանքը հստակ ամրագրված է նաև «Իրավական ակտերի մասին» ՆՏ օրենքի 9-րդ հոդվածում, որի 2-րդ մասում, մասնավորապես, նախատեսվում է. «Օրենքները չպետք է հակասեն Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը, գործող օրենքներիին, Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշումներին»: Ենթաօրենադրական ակտերի առումով նույն պահանջներն ամրագրված են Կոնստիտուցիայի 12-14-րդ հոդվածներում:

V. Սահմանադրական արդարադատությունը սահմանադրական վերահսկողության ձևերից միայն մեկն է: Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման հարցում դատական սահմանադրական վերահսկողության հետ մեկտեղ կարելի է դերակատարություն ունեն սահմանադրական բոլոր ինստիտուտները, որոնք ընդունում են իրավական ակտեր կամ հանդես են գալիս որպես սահմանադրական դատարանի դիմող սուբյեկտներ: Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման տեսանկյունից երկու դեպքում էլ առկա են լուրջ խնդիրներ: Նախ՝ 2005թ. սահմանադրական փոփոխություններն այս կամ այն չափով առնչվեցին ՆՏ Սահմանադրության 2/3-ից ավելի դրույթների: Այնուհանդերձ, որ այդ փոփոխություններից հետո իրավական ամբողջ դաշտը Սահմանադրությանը համա-

պարասխանեցնելու ծրագրավորված, համակարգված ու հետետողական աշխատանք պետք է Գա վերաբերում է թե՛ օրենքներին եւ թե՛ ենթաօրենսդրական ակտերին: Սահմանադրական դատարանում Գա քննարկելու գործերով իրավակիրառական պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է, որ այս աշխատանքներն արդյունավետ ու առավել համակարգված իրականացման կարիք ունեն: Սահմանադրության ընդունումից մեկ տարի է անցել, սակայն այս ոլորտում ծավալուն աշխատանքը դեռ առջևում է:

Երկրորդ՝ Սահմանադրության գերակայության ու անմիջական գործողության երաշխավորման համար էական դեր ունի սահմանադրական դատարանի գործունեության ակտիվությունը: Օրինակ, Լիբիայի սահմանադրական դատարանի գործունեության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ քննվող գործերի 74 տոկոսն ընդհանուր իրավասության դատարանների դիմումների հիման վրա է իրականացվում: Նայապանի Նանրապետությունում դատարանները մեկ տարվա ընթացքում սահմանադրական դատարան են դիմել միայն մեկ անգամ: Պարզամավորների 1/5-ը դիմել է երկու գործով, մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ նույնպես երկու գործով, ՆՏ գլխավոր դատախազը՝ մեկ գործով, իսկ մեկ տարվա ընթացքում ՆՏ կառավարությունը եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինները դեռեւս սահմանադրական դատարան չեն դիմել: Սա այն դեպքում, երբ ներկայումս փոփոխված Սահմանադրության եւ գործող իրավական ակտերի միջև անհամապատասխանության լուրջ խնդիրներ են առկա:

Մեզանում շատերի մոտ առկա է այն հոգեբանությունը, որ սահմանադրական դատարանի դիմելն այս կամ այն անձի կամ մարմնի դեմ է ուղղված: Իրավական պարզաճանաչությունը պահանջում է նկատի ունենալ, որ սահմանադրական դատարանն իրավունքի դատարան է եւ նրան դիմելը միմիայն նպատակ պետք է ունենա երաշխավորել Սահմանադրության գերակայությունը եւ անմիջական գործողությունը: Ուստի անհրաժեշտ է նաեւ հոգեբանական այդ արգելքն հաղթահարել եւ հաշվի առնել այն իրողությունը, որ արդյունավետ սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է երկրում ապահովել սահմանադրական ժողովրդավարության համարժեք միջավայր: Նման պարագայում ճիշտ կընկալվի նաեւ Սահմանադրության 5 հոդվածի իրավական բովանդակությունը, եւ դատարանը կընկալվի որպես պետական իշխանություն իրականացնող ինքնուրույն եւ անկախ մարմին, այլ ոչ թե որպես պետաիշխանական այլ լիազորություններ ունեցող ինստիտուտներին աջակցող ինստիտուտ:

VI. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասը սահմանում է, որ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված գործերով որոշում ընդունելիս՝ «...սահմանադրական դատարանը պարզում է վիճարկվող ակտի կամ վեր-

ջինիս առանձին դրույթների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը՝ մասնավորապես հաշվի առնելով՝

- 1) իրավական ակտի պահանջվող տեսակը.
- 2) իրավական ակտն ընդունելու եւ գործողության մեջ դնելու Սահմանադրությամբ նախատեսված կարգի պահպանվածությունը.
- 3) մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ապահովման եւ պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, դրանց սահմանափակումների թույլատրելիությունը.
- 4) Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ իշխանությունների բաժանման եւ հավասարակշռման ապահովվածությունը.
- 5) պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց լիազորությունների թույլատրելի սահմանները.
- 6) Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման անհրաժեշտությունը»:

Նման պահանջը ոչ միայն ենթադրում է ըստ ձեւի եւ ըստ բովանդակության սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնելու անհրաժեշտությունը, այլեւ հստակ ընդգծում է, որ իրավական ակտը գնահատելիս պետք է հաշվի առնել, թե ինչպես են տվյալ ակտում իրացվել սահմանադրական հիմնական նորմ-նպատակների եւ նորմ-սկզբունքների պահանջները: Դրանք առաջին հերթին վերաբերում են Սահմանադրության սահմանադրական կարգի հիմունքներում ամրագրված 1-5 հոդվածների հիմնարար դրույթներին:

Նման պահանջն ամբողջությամբ պետք է վերաբերի նաեւ օրինաստեղծ եւ իրավակիրառ բոլոր մարմիններին:

Միջազգային սահմանադրական պրակտիկան վկայում է, որ ժողովրդավարական զարգացման ուղի ընտրած երկրների համար առանցքային նշանակություն ունի հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացումը: Դա իր հերթին նշանակում է ոչ միայն իրավական համակարգում Սահմանադրության գերակայության երաշխավորում, այլեւ Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովում: Սահմանադրական ժողովրդավարությունն առկա է այնպեղ եւ այն չափով, որպեղ եւ որ չափով Սահմանադրությունը դառնում է ապրող իրողություն, ձեւավորվում է սահմանադրական այնպիսի մշակույթ, երբ հասարակական հարաբերությունների բոլոր ոլորտներում սահմանադրական արժեքները, նորմերն ու սկզբունքները հիմնարար ու գործուն նշանակություն են ստանում: Սահմանադրական արդարադատության պրակտիկան վկայում է, որ այս առումով լուրջ խնդիրներ կան մեր երկրում՝ ինչպես իրավական ակտերի որակի բարձրացման, այնպես էլ արդարադատական պրակտիկայում Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման ուղղությամբ:

Սահմանադրական դատարանի համար ելակետային նշանակություն ունի իրավունքի գերակայության երաշխավորումը, եւ այդ առնչությամբ դատարանի որոշումներում ձեւավորված իրավական դիրքորոշումը բխում է Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի դրույթների իրավական բովանդակությունից: Սակայն սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ իրավակարգավորման պրակտիկայում դեռեւս խորությամբ չեն ընկալվել, որ.

«Մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները եւ ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են:

Պետությունն ապահովում է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքների եւ ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան:

Պետությունը սահմանափակված է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներով եւ ազատություններով՝ որպէս անմիջականորեն գործող իրավունք»:

Նապուկ ուշադրության առարկա պետք է լինի նաեւ Սահմանադրության 43 հոդվածի այն դրույթը, համաձայն որի՝ «Մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակումները չեն կարող գերազանցել Նայասփանի Նանրապետության միջազգային պարտավորություններով սահմանված շրջանակները»: Դրա անհրաժեշտությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ, ինչպէս վկայում են սահմանադրական դատարանում գործերի քննության արդյունքները, ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 63 հոդվածի հիման վրա գնահատելու շրջանակներում ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից ընդունված բազմաթիվ վճիռների ու որոշումների ուսումնասիրությունը, թե՛ օրենսդրական եւ թե՛ իրավակիրառական պրակտիկայում այս հարցերին դեռեւս իրավական պետության պահանջներին համարժեք պարզաճ ուշադրություն չի դարձվում: